

بسم الله الرحمن الرحيم

۱ / فصل مفاهیم و کلیات

مشمول بر دو بخش : (۱) مفاهیم. (۲) کلیات.

بخش مفاهیم

مباحث :

۱. علم حدیث

- هندسه دانش های حدیثی
- علم درایه
- علم تراجم،
- علم تخریج،
- علم فهرست نگاری [فهارس الشیعه (خصوصیات و تاریخچه)]،
- علم رجال یا اصول علم رجال یا فلسفه علم رجال یا مدخل علم رجال :

تعریف

موضوع

مسائل

تفاوت با علم درایه

تفاوت با علم تراجم

تفاوت با علم فهرست نگاری

تفاوت با اسماء الرجال

تاریخچه و کتابشناسی

رجال مقارن

بخش کلیات

مباحث :

۱. تاریخ حدیث :

- تعریف

- اهمیت و فوائد

- تفکیک دوران حدیث به دوران حضرت رسول ص و ائمه اطهار ع و بیان خصائص هر کدام و آثار بر جا مانده از آثار ایشان

- حدیث در زمان غیبت صغرا و کبرا

- حدیث در دوره معاصر

۲. فایده علم رجال :

- ادله مثبتین :

• نقش سند در علوم اسلامی و مبانی حجیت خبر

• نقش علم رجال در تعارض اخبار

• تشخیص اخبار تقیه ای

• سیره علماء

- ادله منکرین فایده علم رجال و نقد آنها :

• (۱) تجسس و افشای عیوب مومن حرام است

• (۲) قطعی الصدور بودن روایات کتب اربعه

• (۳) صحیح بودن روایات کتب اربعه به دلیل شهادت مولفانشان

• (۴) عمل به روایات مشهور

• (۵) عدم حجیت توثیق ها و تضعیفات رجالیون

• (۶) اختلاف در معنای عدالت

۳. پیشینه علم رجال

- اشاره به دانش رجال از دیدگاه عامه

۴. روش شناسی و سیر فعالیت رجالی

۲ / فصل کشف اعتبار روایت (مقتضی حجیت صدوری)

حجیت بر اساس وثوق به صدور

- تواتر یا استفاضه لفظی یا معنوی یا اجمالی
- معارف والای روایت
- شهرت عملی
- عدم داعی بر جعل

حجیت بر اساس شهادت یا خبر به حجیت

- حجیت روایات کافی
- حجیت روایات الفقیه
- حجیت روایات بنوفضال
- حجیت روایات اصحاب اجماع
- اسناد جزمی

حجیت بر اساس وثاقت راویان

- کشف وثاقت اجمالی

مرسلات یا مروی عنه های مردد و مجمل مشایخ ثلاث + مرسلات یا مروی عنه های مردد اصحاب اجماع + تصحیح علامه طریقی که چند طریق است و معلوم نیست به خاطر کدام طریق، تصحیح شده است.

- کشف وثاقت تفصیلی :

الف / سند شناسی

مباحث :

۱. مباحث مقدماتی : توضیح در مورد مراد از سند شناسی، ترتیب مباحث این بخش و ارتباط آنها با یکدیگر و مراحل که برای کشف سند باید طی شود.
۲. انواع تحمل و نقل حدیث و حجیت آنها :

- سماع

- قرائت

- اجازه

- مناو له

- اعلام

- کتابت

- وصیت

- وجاده

۳. روش های سند نگاری

۴. تقابل نسخه ها و نقلها روش یافتن نسخه صحیح

۵. مراحل سند شناسی :

۱/ اعتبار کتاب :

- سند ما تا صاحب کتاب [راههای تشخیص اعتبار متن مربوط می شود، به بحث منابع حدیثی ارتباط دارد]:

- وثاقت مولف کتاب [این بحث در قسمتی که باید وثاقت مولف ثابت شود به بحث ارزیابی راوی مربوط است]:

۲/ اتصال یا عدم اتصال مولف به مبدو به سند :

- مشیخه

• احتیاج به بررسی مشیخه در حجیت سند

- سندیابی در کتب رجال

۳/ سند از مبدو به سند تا انتها

الف / اسامی واقع شده در سند :

- سند عادی

• معنعن و اقسام دیگر خبر به این اعتبار

• سند واقعی یا سند تشریفاتی

- اضممار (توضیح و تبیین و حل):

- اشاره
- ۶. تذييل
- ۷. تحویل
- عادی
- غير عادی
- ۸. اسناد تردیدی
- ۹. تعليق
- تعريف
- راه حل
- تعليق بر سند قبل
- تعليق بر مشيخه (توضیح در مورد الفقيه و تهذيب و وسائل الشيعه)
- تعليق بر کتاب ديگر (فهرست شيخ برای تهذيب)
- ۱۰. اتصال و ارسال (و مرفوع)

الف / بيان اصل بحث.

ب / طبقات :

- معنا
- فوائد
- انواع تعيين طبقه و نقد و بررسی آنها
  - اصحاب معصومين ع
  - استاد و شاگرد
  - شماره بندی کردن بر اساس زمانها
- معمرين
- امکان نقل بدون واسطه و با يك واسطه و با دو واسطه از يك شخص
- تاريخ زندگانی ائمه اطهار ع.

ج / مرسلات حجت مثل مرسلات ابن ابی عمیر یا مرسلات مرحوم صدوق [مرتبط با بحث توثیق اجمالی و توثیق عام].

۱۱. عده من اصحابنا

ب / تحریف و تصحیف :

۱. علل

۲. روش شناخت تحریف

۳. انواع: متن یا سند (قلب و تبدیل کلمه ها به یکدیگر، سقط، زیادت)

۴. راه تصحیح تحریف

ج / الفاظ واقع شده در سند :

۱. مراد از تعابیر «عن»، «اخبرنا»، «حدثنی» و ... بین راویان

۲. مراد از کتب، سال، روی، انا حاضر و ...

۳. مراد از «مثله» یا «نحوه»

۴/ اسانید دیگر :

- روایت در کتب دیگر

- تعویض سند (به دلیل بحث از تشخیص سند و یافتن سند به متن، در این بخش ذکر شده است)

- مقدمات : (۱) طریق در مشیخه به متن روایت است. (۲) مراد از اخبرنا بجمیع کتبه و روایات

- تعویض اسناد کافی

- تعویض اسناد شیخ صدوق : (۱) استفاده از سند معتبر شیخ صدوق (۲) استفاده از سند شیخ طوسی

- تعویض اسناد شیخ طوسی : (۱) استفاده از سند معتبر شیخ طوسی (۲) استفاده از سند شیخ صدوق (۳) استفاده از سند مرحوم

نجاشی (۴) روش صاحب جامع الرواه

ب / راوی شناسی

مباحث :

۱. مباحث مقدماتی و درآمد

۲. توحید مختلفات :

- عناوین عربی مشتمل بر نام، نام پدر، نسبت، کنیه و لقب
- دلالت عناوین مختلف از شخص واحد
- حمل مطلق بر مقید ترجمه شده
- مراحل توحید مختلفات : (۱) امکان (۲) شواهد اتحاد (۳) شواهد اختلاف
  - القاب و خصوصیات (قبیله ای، شغلی، جغرافیایی و ظاهری)
  - انتساب به اجداد
- اختلاف شیخ و نجاشی در وحدت و تعدد عنوان
  - تعدد کنیه برای شخص واحد
- بیان کنیه و القاب مشهور
- اصطلاحات در مورد خصوصیات و القاب راویان مثل صحابی و تابعی و مولی و اصحابنا (به فرقه هم مربوط می شود) و اسند عنه [در ضمن اصطلاحات توثیق هم طرح می شود]
- اصطلاحات مربوط به کتب حدیثی مثل اصل و مسند و کتاب و مسائل و نوادر و ...

۳. تمییز مشترکات :

- عوامل حدوث اشتراک در اسناد
- اقسام
- امارات تمییز (تکیه بر سند قبل، شهرت راوی، تکیه بر تکرارها)
- روند تمییز : (۱) طبقه (۲) اسناد مشهور (۳) طرق منابع اولیه حدیث (۴) کتب علماء رجال (۵) بیان نسبت‌های خانوادگی بین راوی و مروی عنه در نقلها (۶) انصراف به معروف مشهور. (علائم شهرت)

۴. بیان اسناد پرتکرار و مشهور در کتب اربعه

۵. کنیه های مشهور

۶. القاب مشهور

۷. راویان غیر منسوب به پدر

۸. شناخت منقول عنه

- القاب و کنیه های معصومین ع در روایات

- روایات مضمرة، دلیل اضمار و حجیت آنها

ج / ارزیابی راوی

۱/ مقدمات

۱. صدق و ضبط و امامی بودن راوی در هنگام اداء و نقش آن در اعتبار حدیث

- اصل صداقت

- اصل ضبط

- اصل عدالت

۲. توثیقات و تضعیفات رجالیون

- حجیت توثیقات و تضعیفات بر چه مبنایی صحیح است + توثیقات و تضعیفات رجالیون مصداق مبنای صحیح است؟

• شرایط جارح و توثیق کننده

• شرط تعدد توثیق کننده

- تعارض جرح و تعدیل

۲/ توثیق

۱. مقدمه در تفکیک بین توثیق خاص و عام و ...

۲. خاص

- مقدمه در انواع توثیقات خاص.

- تصریح معصوم ع

• اثبات با روایت ضعیف یا روایت خود شخص

- اجماع یا شهرت و ثاقت

• محصل

• منقول

- تصریح رجالیون متقدم

• تردّد توثیقات و توصیفات برای صاحب ترجمه یا غیر او

- توثیق ابن عقده
- توثیق ابن ندیم
- توثیق شیخ مفید
- توثیق متاخرین مثل ابن طاووس و علامه
- تصحیح طریق مستلزم توثیق راویان؟
- توثیق از سوی مذاهب فاسده
- حجیت تضعیفات شیخ در تهذیبین؟
- اصطلاحات توثیق
- اصطلاحات مدح
- اصطلاحات تضعیف

۳. عام :

- مقدمه در انواع
- توثیقات مبتنی بر شاگرد شخص :
  - روایت معصوم ع از شخص
  - مشایخ ثلاث
  - اصحاب اجماع
  - مشایخ نجاشی
  - مشایخ علی بن الحسن طاطری
  - کثرت روایت جلیل بلکه ثقات یا حتی ثقه واحد یا صرف نقل آنها
  - روایت کسی که یطعن علی من روی عن الضعفاء است (مثل احمد بن محمد بن عیسی)
  - روایت من یطعن الرجال (مثل ابن غضائری)
  - مشایخ بنو فضال (توثیق سلسله سند یا حجیت روایات؟)
  - مشایخ محمد بن احمد بن یحیی و عدم استثناء قمیون
  - مشایخ یونس بن عبدالرحمن مگر عیبیدی
  - مشایخ صحیح الحدیث ها

- مشایخ محمدون ثلاث
- مشایخ کلینی
- مشایخ محمد بن ابی بکر الکاتب الاسکافی و ابو غالب زراری
- توثیقات مبتنی بر شاگرد یا استاد شخص :
  - مشایخ و شاگردان جعفر بن بشیر
  - مشایخ و شاگردان محمد بن اسماعیل زعفرانی
- توثیقات مبتنی بر کتاب و منبع روایت :
  - تفسیر قمی
  - کامل الزیارات
  - مزار ابن مشهدی
  - بشاره المصطفی ص
  - کافی (صرف وقوع در اسناد کافی یا کثرت وقوع در اسناد کافی)
  - الفقیه (کل سند یا مبدو به سند)
  - المقنع
  - تهذیب (مبدو به سند مخصوصا با کثرت)
  - کتاب موسی بن بکر الواسطی
- توثیقات مبتنی بر وقوع در طرق :
  - کثرت وقوع در طرق به کتب
  - وقوع در طریق نجاشی به کتب
  - واسطه مرحوم صدوق به کتب
  - واسطه مرحوم شیخ به کتب
  - اکتفاء به او در ذکر طریق با وجود داشتن طریق دیگر صحیح
- توثیقات مبتنی بر روایات شخص :
  - کثرت روایت
  - کثرت روایت از معصوم ع

- كثير السماع بودن
- عمل علماء به روايات او
- اکتفاء استدلال به روايت او توسط مرحوم شيخ با وجود سند ديگر
- علو سند و ترجيح سند به دليل علو آن نزد قدماء
- عدم تعرض مرحوم شيخ در مقام تعارض به ضعف سند
- طعن روايت توسط مرحوم شيخ به دلالت يا سند از جهتي غير از آن شخص
- ترجيح روايت او در مقام تعارض با روايت ثقه و ترک يا تاويل روايت ثقه
- روايت مشايخ از او بدون اختلاف در مروی
- متن و محتوای رواياتش مطابق قواعد و روايات صحيح باشد
- راوی توقيع
- نقل قمیون
- اسناد دوقلو

- توثیقات مبتنی بر احوالات شخص :

- اصحاب الصادق ع
- اصحاب معصومین ع
- وکیل امام ع
- داشتن منزل نزد امام ع
- ترحم یا ترضی معصوم ع
- خادم امام ع
- مشايخ اجازه
- صاحب اصل بودن
- صاحب کتاب بودن
- حلیون
- رواسیون
- آل نعیم

- آل ابی جهم
- ترحم و ترضی اعلام
- مشایخ مشهور از زمان مرحوم کلینی به بعد
- عدم قدح همراه با معروفیت
- عدم قدح نجاشی
- حسن ظاهر داشتن
- اعتماد شخص جلیل (مثل مرحوم کشی) به کسی مخصوصا در توثیق و تضعیف راویان
- راویانی که در رجال شیخ «اسند عنہ» در مورد آنها گفته شده است
- موافق بودن حدیث با منابع دین یا تجربه

- جمع قرائن

۳/ ضبط :

- اصل ضابطیت (در مقدمات این فصل اشاره شد).
- اصطلاحات دالّ بر ضابطیت در منابع رجالی
- تحقیق میدانی
- توثیقات عامّ ضابطیت را افاده می کنند یا تنها صدوق بودن را می رسانند؟

۴/ مذهب

۱. مقدمه ای در فرق فقهی و کلامی صدر اسلام
  ۲. اصطلاحات مربوط به فرق کلامی در بحث مذهب ها
  ۳. نقل از منحرفین (مثل واقفه) در زمان استقامت فقط
  ۴. تعیین مذهب راوی
- امامی بودن از طریق خاصّ و عامّ (مثل عدم اشاره به مذهب در فهرست شیخ و نجاشی)
  - غیر امامی بودن از طریق خاص و عام

خاتمه

جمع اسامی کسانی که وصف خاصی در مورد آنها آمده است، مثل غلاه، ثقه ثقه، زیدیه، مجهول و ...

د / ارزشگذاری سند

بیان اعتبار یا عدم اعتبار سند با توجه به تقسیم چهارگانه اصلی حدیث.

۳ / منابع علم رجال

منابع رجالی

۱. مقدمات

- نقش منابع رجالی در علم رجال
  - تاریخچه نگارش منابع رجالی
  - انواع سبک نگارش کتب رجالی (فهرست نگاری و طبقات نگاری و جرح و تعدیل و پراکنده نگاری و ...)
  - فایده شناخت منابع رجالی
  - تقسیم منابع رجالی به اصول اولیه، اصول ثانویه و جوامع رجالی.
۲. اصول اولیه : (بیان مولف، شرایط و زمان تالیف، هدف تالیف، سبک تالیف، انتساب نسخه و متن به مولف، منابع، رموز و اصطلاحات، ضعفها و اشتباهها و ...)
- رجال کشی، (مولف، سبک نگارش، انواع چاپها، صحت انتساب نسخه موجود به مولف و حجیت متن)
  - رجال شیخ، (همان)
  - فهرست شیخ، (همان)
  - فهرست نجاشی : (همان)
  - رجال برقی،
  - رجال ابی غالب زراری، (همان)
  - رجال ابن غضائری، (همان)
- سبب شهرت و تفاوت کتب اربعه نسبت به دیگر کتب
۳. اصول ثانویه :

- فهرست شیخ منتجب الدین (مولف، سبک نگارش، انواع چاپها، صحت انتساب نسخه موجود به مولف و حجیت متن)

- معالم العلماء

- رجال ابن داود

- خلاصه علامه

• مقایسه سبک ابن داود و علامه

۴. منابع جدید (تنظیم بر اساس سبک نگارش)

- منهج المقال (و رجال و سبط و رجال و جیز + تعلیقات و حید بهبهانی)

- نقد الرجال

- مجمع الرجال

- جامع الرواه

- منتهی المقال

- تنقیح المقال

- قاموس الرجال

- الموسوعه الرجالیه

- معجم رجال الحدیث (چاپ اصلی و چاپ دوم با تغییرات و المفید)

- مستدرکات علم رجال الحدیث

- مستطرفات المعالی

۵. منابع رجالی اهل تسنن

- تاریخچه

- فایده

- انواع منابع رجالی عامه

۶. نرم افزارهای رجالی (معرفی و ساختار کلی و روش های تحقیق و جستجو و ضعفها و اشتباهات)

- درایه النور

- رجال الشیعه

- اسناد صدوق
- جامع فقه اهل البیت ع
- ابر نور (استفاده بر خط از نرم افزارها و با استفاده از وب)
- کتابخانه اهل بیت ع
- الشامله

منابع حدیثی

سیر مباحث:

مقدمه

- نقش منابع حدیثی در علم رجال.
- تاریخچه حدیث نگاری [مربوط به تاریخ علم حدیث در بحث کلیات]
- سبک و روش های حدیث نگاری.
- تقسیم بندی منابع حدیثی به قدیمی و جوامع متاخر و تقسیم منابع قدیمی به کتب اربعه و غیر آن

منابع قدیمی

ابتدا کتب اربعه و سپس سایر کتب به ترتیب تاریخ زمانی از زهد الحسین بن سعید تا کتب شیخ صدوق و امالی شیخ طوسی و ... (همان مطالبی که در مورد منابع رجالی بیان شد، در مورد این کتب هم بیان شود).

۱. کتب اربعه (مراد و اهمیت)

- الکافی

- مولف
- هدف نگارش
- نوع نگارش (چینش و ترتیب و نحوه سندنگاری)
- مزایا و ویژگی ها: ادق بودن نسبت به دیگر منابع حدیثی + نقل روایت از غیر معصوم ع (ج ۷، ص ۳۸۸، ح ۱) + اضافه کردن مطالب خودش به کتاب + ...
- اعتبار کتاب کافی و حجیت انتساب متن به مولف
- انواع چاپ های موجود و راه دسترسی به نسخ مختلف

• صحت تمام اخبار کافی

- الفقيه

• مولف

• هدف نگارش

• نوع نگارش (چینش و ترتیب و نحوه سندنگاری): اضافه کردن مطالب خودش به کتاب که گاهی با متن حدیث خلط می شود + مبدو به سند صاحب کتاب است؟ (اگر دو نفر باشند؟) + شرح مشیخه + ...

• اعتبار کتاب الفقيه و حجیت انتساب متن به مولف

• انواع چاپ های موجود و راه دسترسی به نسخ مختلف

• صحت تمام اخبار الفقيه

• حجیت مرسلات الفقيه

- تهذیب

• مولف

• هدف نگارش

• نوع نگارش (چینش و ترتیب و نحوه سندنگاری): مبدو به سند صاحب کتاب است؟ + شرح مشیخه + اخذ روایت از کافی و فقیه بدون اشاره به منبع؟ + ...

• اعتبار کتاب تهذیب و حجیت انتساب متن به مولف

• انواع چاپ های موجود و راه دسترسی به نسخ مختلف

- استبصار

• هدف نگارش

• اشتراك و تمایز با تهذیب

• اعتبار کتاب تهذیب و حجیت انتساب متن به مولف

• انواع چاپ های موجود و راه دسترسی به نسخ مختلف

- صحت همه اخبار کتب اربعه

۲. غیر کتب اربعه که منبع وسائل الشیعه است به ترتیب زمان نگارش. در ذیل هر عنوان این امور مورد اشاره قرار گیرد :
مولف، هدف نگارش، نوع نگارش (چینش و ترتیب و نحوه سندنگاری)، صحت انتساب نسخه موجود به مولف و حجیت متن، چاپها و نسخه ها.

۳. غیر کتب اربعه که منبع مستدرک الوسائل است به ترتیب زمان نگارش. در ذیل هر عنوان این امور مورد اشاره قرار گیرد :

- مولف
- هدف نگارش
- نوع نگارش (چینش و ترتیب و نحوه سندنگاری)
- صحت انتساب نسخه موجود به مولف و حجیت متن

جوامع جدید

۱. وافی

- مولف
- هدف نگارش
- نوع نگارش (چینش و ترتیب و نحوه سندنگاری)
- مصادر این روایات
- انواع چاپ های موجود
- ضعفها و اشتباهات

۲. وسائل الشیعه

- مولف
- هدف نگارش
- نوع نگارش (چینش و ترتیب و نحوه سندنگاری)
- مصادر این روایات
- انواع چاپ های موجود
- ضعفها و اشتباهات

۳. مستدرک الوسائل

- مولف
  - هدف نگارش
  - نوع نگارش (چینش و ترتیب و نحوه سندنگاری)
  - مصادر این روایات
  - انواع چاپ های موجود
  - ضعفها و اشتباهات
۴. جامع احادیث الشیعه
- مولف
  - هدف نگارش
  - نوع نگارش (چینش و ترتیب و نحوه سندنگاری)
  - مصادر این روایات
۵. بحار الانوار
- مولف
  - هدف نگارش
  - نوع نگارش (چینش و ترتیب و نحوه سندنگاری)
  - مصادر این روایات
  - انواع چاپ های موجود
۶. عوالم العلوم
۷. نرم افزارهای حدیثی (معرفی و ساختار کلی و روش های تحقیق و جستجو و نقصها و اشتباهات)
- جامع احادیث الشیعه
  - سایت جامع احادیث الشیعه